

Тетяна Борисівна ГОРОДЕЦЬКА

к.е.н., доцент, Державний університет "Одеська політехніка"

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5091-380X>

e-mail: gorodetskayaa85@gmail.com

Катерина Сергіївна ЗАЙЧЕНКО

к.е.н., доцент, Державний університет "Одеська політехніка"

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0975-2175>

e-mail: kate.zay4enko@gmail.com

Алла Григорівна ІВАЩЕНКО

к.е.н., доцент, Державний університет "Одеська політехніка"

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6297-4183>

e-mail: algriv3@gmail.com

МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО ЗНИЖЕННЯ КРЕДИТНОГО РИЗИКУ

Банківська діяльність неминує пов'язана з ризиками. Якби зусилля не робив банк для мінімізації ризиків, вони завжди будуть існувати – питання тільки в якому розмірі. Кредитні операції належать до найприбутковіших видів банківської діяльності, проте вони пов'язані з високим рівнем ризику. Нестабільність економічної ситуації в країні, недосконалість законодавчої бази в цій сфері зумовлюють необхідність детального дослідження проблем мінімізації ризиків кредитування. Слід зазначити, що досить актуальне питання сьогодні й вибір методів управління ризиками кредитування в банку. Управління кредитними ризиками – є найважливішим завданням будь-якого банку, а вибір правильного методу управління кредитним ризиком дозволить підвищити стабільність, надійність та конкурентоспроможність банківської системи, що позитивно буде впливати на загальний економічний стан країни.

Ключові слова: банківський кредитний ризик, оцінка ризиків, мінімізація ризиків, методи

ВСТУП

У практиці роботи іноземних банківських установ велика увага приділяється аналізу кредитного ризику та управління ним.

Банківські ризики мають тенденцію концентруватися у кредитному портфелі. Якщо в банку з'являються серйозні фінансові труднощі, то проблеми зазвичай виникають через кредити, які неможливо стягнути внаслідок прийняття помилкових управлінських рішень, незаконних маніпуляцій із кредитами, проведення неправильної кредитної політики й непередбаченого економічного спаду.

Питання управління кредитним ризиком комерційного банку детально розглядається у працях В.В. Вітлінського, О.В. Пернарівського, Я.С. Наконечного, О. Заруцької, І. Канєєвої, І. Темерової, Г.І. Великоіваненка, А.М. Бандурки, О.В. Васюренка, О.М. Сидоренка та ін. Однак питання управління кредитними ризиками у комерційних банках залишається дискусійним, а тому потребує подальшого системного дослідження.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

У статті використовувалися такі методи дослідження, як: метод наукової абстракції, статистичних спостережень, аналіз та синтез.

МЕТА статті – дослідження теоретико-методичних засад управління кредитними ризиками у діяльності комерційного банку за умов інноваційного розвитку економіки.

РЕЗУЛЬТАТИ

Усі наявні методи й моделі оцінювання кредитного ризику можна розбити на дві групи:

– класифікаційні (статистичні) методи оцінювання,

до яких належать бально-рейтингові системи оцінювання та моделі прогнозування банкрутства;

– моделі комплексного аналізу (на основі «напівемпіричних» методологій, тобто які базуються на експертних оцінках аналізу економічної доцільності надання кредиту): Правило «6С», PARSE, CAMPARI тощо.

Одним із найпоширеніших методів оцінювання кредитного ризику в банках європейських країн є метод, заснований на бально-рейтинговому оцінюванні позичальника. Критерії, за якими проводиться оцінювання позичальника, чітко індивідуальні для кожного банку, базуються на його практичному досвіді й періодично переглядаються [1].

Ефективним інструментом управління ризиками є сучасні системи кредитного скорингу, орієнтовані на вітчизняні умови. Скоринг – це одна зі складових частин процесу прийняття рішення у кредитній операції, під час якої відбувається відсікання неплатоспроможних позичальників із метою недопущення здійснення не своєчасних кредитних зобов'язань. На сьогодні різноманітні системи скорингу щільно імплементовані в інтегровані системи ухвалення рішень у кредитно-фінансових установах.

У сучасній закордонній банківській практиці за побудови скоринг-систем найчастіше враховуються такі характеристики клієнта: кількість дітей, сімейний стан, дохід, наявність телефону, термін співробітництва з банком. В останні роки скоринг-системи набули поширення й у діяльності вітчизняних банків. Для побудови скорингових моделей застосовують різні класифікаційні методи, зокрема: статистичні методи, що ґрунтуються на дискримінаційному аналізі, лінійне програмування, нейронні мережі, генетичні алго-

ритми, метод найближчих сусідів тощо.

Залежно від завдань, які має вирішувати скоринг, він буває кількох видів (табл. 1).

В Англії оцінювання можливого ризику неплатежу за кредитом клірингові банківські установи здійснюють використовуючи методики PARSEL і CAMPARI.

Методика PARSEL базується на:

P (person) – інформація про клієнта, його репутацію;

A (amount) – обґрунтування суми кредиту, що необхідна позичальнику;

R (repayment) – можливість повернення кредитних ресурсів;

S (security) – оцінка забезпечення позики;

E (expediency) – доцільність надання кредиту;

L (remuneration) – процентна ставка за ризик надання кредиту.

Методика CAMPARI є більш розширеною та включає такі показники:

C (character) – репутація позичальника;

A (ability) – оцінка діяльності позичальника;

M (means) – аналіз необхідності отримання позики;

P (purpose) – мета отримання кредиту;

A (amount) – обґрунтування мети кредиту;

R (repayment) – можливість повернення позики;

I (insurance) – спосіб страхування кредитного ризику.

Американські банківські установи для здійснення оцінки позичальників використовують «правило 6С» (табл. 2).

Французькі банки для фінансово-економічного оцінювання підприємства на предмет кредитування використовують такі показники, як:

– трудові ресурси: освіта та компетентність працівника, його вік, наявність заступників, частота зміни робочих місць, структура персоналу, співвідношення рівня оплати праці й доданої вартості тощо;

– виробничі ресурси: співвідношення рівня амортизації й засобів, що амортизуються, рівень інфляційних очікувань тощо;

– фінансові ресурси;

– економічне середовище підприємства: стадія життєвого циклу продукту, стадія розвитку основної продукції, чи є підприємство монопольним виробником, рівень та умови конкуренції, конкурентна політика, ступінь засвоєння методів та примови маркетингу.

Банк Франції є Центром із визначення ризиків, де збираються всі дані про підприємства. Картотека даного Центру складається з 4 розділів (табл. 3).

У Німеччині банківські установи використовують

методику кредитного рейтингу, що включає оцінювання кредитоспроможності фірми та гарантій, які вона надає. В одному з банків Німеччини кредитоспроможність позичальника визначається за критеріями розбитими на п'ять груп, а саме:

1) менеджмент: його якість та грамотність ведення фінансової документації;

2) ринок: розвиток ринку та галузі, вплив на нього динаміки кон'юнктури, експортних та імпорتنих ризиків, рівень конкуренції, продукція та її асортимент, стандарти тощо;

3) відносини з клієнтами: ведення рахунків, відкритість та готовність клієнта надати інформацію про свою діяльність;

4) економічні умови: оцінювання балансу, спільні майнові умови тощо;

5) перспективи розвитку: розвиток після опублікування останнього річного балансу, планування виробництва та прибутковості, майбутнього обслуговування капіталів, ризику виробництва тощо.

Кожен із даних критеріїв оцінюється за шестибальною шкалою, де «6» є найгіршим показником. Перевірка даної оцінки здійснюється на основі поданої документації. Кредитоспроможність визначається як середньозважений показник за кожним параметром балів.

За окремою шестибальною шкалою визначається рейтинг вартості гарантій, що залежить від повноти їх надання та покриття ним зобов'язань за кредитом та відсотками.

На підставі цих двох оцінок (кредитоспроможності та наданих гарантій) визначається ризик кредитування та приймається рішення про надання кредиту: загальний ступінь ризику відповідає 1–4 класу – кредитування здійснюється, 5 і 6 клас – кредитування не здійснюється чи припиняється.

Вищерозглянуті методи базуються на бальному оцінюванні потенційного позичальника за кожним критерієм оцінки. Пропоновані критерії є строго індивідуальними для кожного банку та базуються на його практичному досвіді та періодично переглядаються. На основі накопиченої статистики визначаються допустимі та оптимальні значення за окремими економічними показниками.

Особливу увагу закордонні банківські установи приділяють мінімізації кредитного ризику. Методичні підходи мінімізації кредитних ризиків наведено у табл. 4.

Таблиця 1 – Види скорингу та їх характеристика

Вид скорингу	Характеристика
Application scoring (скоринг заявника)	оцінювання кредитоспроможності клієнтів на отримання кредиту, що базується на демографічних характеристиках заявника: вік, стать, професія тощо;
Behavioral scoring (поведінковий скоринг)	оцінювання вірогідності повернення виданих кредитів, що здійснюється на основі інформації про виконання кредитних зобов'язань клієнтом (стан рахунку, використання кредитної лінії, наявність заборгованості);
Collection scoring (скоринг для роботи з простроченою заборгованістю)	оцінювання змоги повного або часткового повернення кредиту в разі порушення термінів погашення заборгованості;
Response scoring (скоринг відгуку)	оцінювання реакції споживача (відгук) на спрямування йому пропозиції;

Таблиця 2 – Механізм оцінювання позичальника «6С»

Назва	Характеристика
1С	Характер позичальника – репутація позичальника, ступінь відповідальності, можливість та бажання повертати борг. Для отримання психологічного портрета клієнта банківська установа використовує інформацію про позичальника, його репутацію, ставлення до своїх зобов'язань у минулому, чи були в нього випадки затримки погашення позики, досє з архіву, консультації з іншими банками та фірмами.
2С	Фінансові можливості – ретельний аналіз доходів та витрат позичальника, перспективи їх змін у майбутньому. З огляду на те, що в позичальника є три джерела погашення позички, а саме поточні касові надходження, продаж активів та інші джерела надходження (включаючи запозичення на зовнішніх ринках), то критичним значенням для погашення позички є динаміка дебіторської заборгованості підприємства та зміни його товарних запасів, оскільки найчастіше саме з цими статтями пов'язані труднощі в погашенні позички.
3С	Капітал – власний капітал підприємства, його структура та співвідношення з іншими активами та пасивами.
4С	Забезпечення – достатність та ліквідність заставного майна
5С	Економічні умови – діловий клімат у країні, його вплив на позичальників та банк загалом. Наприклад, стан кон'юнктури, конкуренція, ціни на сировину, податки та інші збори тощо.
6С	Контроль за виконання зобов'язань – моніторинг законодавчих основ діяльності позичальника і відповідність його стандартам банку.

Таблиця 3 – Класифікація даних підприємств

Розділ	Характеристика
I	Включає 10 груп (від «А» до «К») залежно від розміру активу балансу.
II	«Кредитне котирування» складається із 7 груп із шифрами від 0 до 6. Шифр підприємства залежить від оцінок керівників підприємств, що мають ділові відносини з ним.
III	Підприємства класифікуються щодо платоспроможності. Усі випадки неплатежів фіксуються в Центрі з визначення ризиків та залежно від цього клієнти комерційних банків поділяються на три групи: – шифр 7 – пунктуальність платежів та відсутність фінансових труднощів протягом року; – шифр 8 – тимчасові труднощі, що не становлять загрози платоспроможності підприємства; – шифр 9 – низький рівень платоспроможності підприємства.
IV	Усі клієнти діляться на дві групи залежно від того чи обліковує Банк Франції їх векселі та цінні папери.

Таблиця 4 – Методичні підходи мінімізації кредитних ризиків

1	2
Методи мінімізації кредитних ризиків	Характеристика
Страховання	У сучасних умовах страхуванням кредитних ризиків займаються переважно тільки спеціалізовані страхові компанії. Прийняття на себе кредитного ризику страховими компаніями головно пов'язане з формуванням бази даних про фінансовий стан потенційних клієнтів, постачальниками такої інформації виступають банківські установи. Серед страхових компаній, що займаються страхуванням кредитів, широко практикується обмін інформацією.
Продаж кредитів	Суть цього методу полягає в тому, що банк на основі проведеної ним оцінки кредитного ризику може продати частину наданих кредитів іншим інвесторам. Внаслідок цієї операції банк може частково або повністю повернути кошти, що були спрямовані в кредитні вкладення. Ефекти від здійснення даної операції може бути різноманітним, а саме: 1) від продажу активів з низькою прибутковістю звільняються ресурси для фінансування більш прибуткових активів; 2) продаж активів уповільнює зростання банківських активів, що дає змогу керівництву банку досягти кращого балансу між банківським капіталом та ризиком кредитування; 3) у результаті продажу кредитів зменшуються статті балансу банку, що характеризують його діяльність не з кращого боку. Стосовно техніки здійснення продажу кредитів, то банк-продавець у деяких випадках може зберігати за собою права з обслуговування боргу. Кредити продаються за ціною, нижчою за їх номінальну вартість. Наприклад, на одному з найбільших ринків перепродажу кредитів, що належить країнам «третього світу», кредитні борги Аргентини, Бразилії, Мексики, Перу, Філіппін, інших країн часто продаються в співвідношенні до номінальної вартості: 5 центів за 1 долар. Більшість цих кредитів купуються пакетами в мільйони доларів банками та корпораціями, що мають досвід роботи в країні-боржнику. Водночас якщо економічний стан у такій країні покращується, покупці кредитів отримують значні прибутки, а в негативному випадку збитки за такими кредитами є значно меншими, ніж у разі їх безпосереднього надання.
Сек'юритизація	У процесі сек'юритизації банк продає не самі кредити, а цінні папери, що були випущення під ці кредит. Таким чином банки передають частину своїх майбутніх грошових потоків в обмін на можливість інвестувати отримані кошти в будь-які прибуткові проекти, нейтралізуючи у такий спосіб небезпеку недоінвестування в банківській справі. На Заході сек'юритизація відома як ABS (від англ. asset-backed securitization, що в перекладі означає «сек'юритизація, забезпечена активами»).
Кредитні деривативи	Застосування похідних інструментів, створених для передачі кредитного ризику від одного суб'єкта до іншого. Основними й найпоширенішими видами кредитних деривативів є кредитні ноти та кредитні свопи. Кредитні деривативи активно використовують у рамках синтетичної сек'юритизації, яка, на відміну від традиційної форми, передбачає продаж ризику, а не всього активу [60].

1	2
Кредитні деривативи	<p>У цьому аспекті цікавим є досвід закордонного банківського сектора із залучення до оцінювання кредитного ризику незалежних рейтингових агентств.</p> <p>Рейтингове агентство має у своєму розпорядженні великий обсяг інформації й досвід створення неупереджених оцінок для всіх можливих варіантів ситуацій, у нього відсутня будь-яка зацікавленість, крім формування достовірної оцінки кредитного ризику банку.</p> <p>У сучасних умовах у світовій банківській практиці широкого поширення набуло створення так званого госпітального банку, тобто компанії з управління активами. Загалом термін «госпітальний банк» застосовується для позначення фінансового інституту, який постав із метою переведення до нього проблемних активів. Основна мета функціонування таких банків полягає в тому, що проблемні («токсичні») активи замість того, щоби бути ліквідованими, можуть бути реструктуризовані в спеціальній установі, яка має відповідні фінансові можливості, а отже, може спокійно очікувати закінчення кризи та після відновлення платоспроможності боржників повернути такі активи на ринок за прийнятною ринковою ціною.</p>
Створення ситуаційного центру	<p>Завдання ситуаційного центру – це насамперед чітке регламентування процесу підготовки, розгляду варіантів рішень, їх наукове обґрунтування на етапі підготовки, використання наукових підходів до оцінювання альтернативних варіантів, прогнозування результатів, ризиків впровадження рішень під час врегулювання проблемної заборгованості.</p> <p>Ситуаційний центр управління проблемною заборгованістю кредитними операціями – це автоматизовані робочі місця для фінансових менеджерів і експертів банку, адаптовані для оперативної побудови й апробації сценаріїв (імітаційних моделей), швидкого аналізу та оцінки ситуації з регулювання проблемної заборгованості на основі використання сучасних методів оброблення й аналізу статистичних даних і знань.</p> <p>Ситуаційний центр на основі використання сучасної аналітичної техніки, методик, методологій, інформаційних технологій дає змогу створити, реалізувати й забезпечити системність, прогнозування небажаних наслідків рішень, об'єктивну оцінку рівня та факторів ризику у врегулюванні проблемної заборгованості. Водночас забезпечується можливість використання різних каналів зв'язку, комп'ютерних мереж, телекомунікацій, сучасної обчислювальної та інформаційної техніки.</p> <p>Ефективний, сучасний спосіб врегулювання проблемної заборгованості за кредитними операціями – це розроблення та здійснення ситуаційним центром комплексу заходів організаційного та адміністративно-правового характеру щодо повернення кредитних коштів із метою усунення можливих економічних збитків банку.</p>
Стрес-тестування	<p>Стрес-тестування – це метод кількісної оцінки ризику, що визначає величини неузгодженої позиції, яка наражає комерційний банк на ризик, та у визначенні шоків величини зміни зовнішніх факторів-чинників – валютного курсу, процентної ставки тощо. Поєднання заданих величин дає уявлення про те, яку суму збитків чи доходів отримає банківська установа, якщо події будуть розвиватися за закладеними сценарійними припущеннями.</p> <p>Специфіка методики «стрес-тестування» від МФВ і Світового банку реконструкції та розвитку відбита в назві її основного об'єкта аналізу – події із низькою ймовірністю і значним впливом. Такі події складно піддаються статистичному оцінюванню і прогнозуванню, однак їх наслідки в управлінні ризиками неможливо ігнорувати. Так, виходячи зі ступеня ймовірності аналізованих подій, методи оцінювання ризиків можуть розроблятися відповідно до ієрархії нижченаведених ймовірностей:</p> <ul style="list-style-type: none"> – аналіз ймовірно-невизначених подій; – аналіз найбільш ймовірних подій; – аналіз помірно-несприятливих подій; – аналіз надзвичайних подій («виняткових, але можливих»). <p>Наприклад, регулятор фінансово-кредитних ринків Великобританії пропонує проводити функціонально-вартісний аналіз (з англ. – Activity Based Costing) у рамках щорічного огляду фінансових ризиків в аналізі ризиків і загроз фінансової стабільності та описує декілька варіантів стрес-сценаріїв.</p> <p>Стрес-тестування в ЄС проводиться за дорученням Ради міністрів ЄС із питань економіки й фінансів і координується Європейським комітетом органів банківського нагляду разом із Європейським центральним банком, а також за участю національних наглядових органів і Європейської Комісії, і полягає в оцінюванні загальної стійкості європейського банківського сектору та здатності банків витримувати подальші можливі потрясіння від кредитних, ринкових ризиків.</p>

ВИСНОВКИ

Аналіз закордонного досвіду розв'язання проблем управління та зниження кредитного ризику комерційних банків свідчить, що усунення сумнівної заборгованості з балансів комерційних банків – справа складна й потребує виважених підходів.

До того ж досвід низки країн із перехідною еконо-

мікою (Чехія, Румунія, Угорщина, Польща), що спромоглися суттєво зменшити обсяги безнадійної заборгованості в банківському секторі, доводить, що ефективна практична реалізація програм із покращення якості кредитних вкладень банків відбувалася за значної державної підтримки.

Список використаних джерел

1. Вітлінський В.В. Кредитний ризик комерційного банку. Київ: Товариство «Знання», 2000. 251 с.
2. Ніколаєнко Ю.В. Світовий досвід та сучасні тенденції у галузі управління кредитним ризиком. *Ефективна економіка*. 2015. № 11. с. 34–38.
3. Івашченко А.Г. Сучасний стан, діюча практика та умови банківського кредитування малого та середнього підприємництва України. *Економіка. Фінанси. Право*. 2019. № 5. С. 10–18.

References

1. Vitlinskiy V.V. Credit risk of a commercial bank. Kyiv: Knowledge Society, 2000. 251 p. (in Ukrainian).
2. Nikolaienko Y.V. World experience and current trends in credit risk management. *Efficient economy*. 2015. № 11. pp. 34–38. (in Ukrainian).
3. Ivashchenko A.H. Current state, current practice and conditions of bank lending to small and medium enterprises of Ukraine. *Economics. Finances. Law*. 2019. № 5. pp. 10–18. (in Ukrainian).

Tetiana HORODETSKA

PhD in Economics, Associate Professor, Odessa Polytechnic State University
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5091-380X>
e-mail: gorodetskayaa85@gmail.com

Kateryna ZAICHENKO

PhD in Economics, Associate Professor, Odessa Polytechnic State University
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0975-2175>
e-mail: kate.zay4enko@gmail.com

Alla IVASHCHENKO

PhD in Economics, Associate Professor, Odessa Polytechnic State University
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6297-4183>
e-mail: algriv3@gmail.com

METHODICAL APPROACHES FOR REDUCING THE CREDIT RISK

Banking is inevitably associated with risks. No matter what efforts the bank makes to minimize risks, they will always exist – the only question is to what extent.

Lending operations are among the most profitable types of banking, but they are associated with a high level of risk. The instability of the economic situation in the country, the imperfection of the legal framework in this area necessitate a detailed study of the problems of minimizing credit risks. It should be noted that the choice of methods of credit risk management in the bank is quite relevant today.

Credit risk management is the most important task of any bank, and choosing the right method of credit risk management will increase the stability, reliability and competitiveness of the banking system, which will positively affect the overall economic condition of the country.

Credit risk is the oldest in the system of banking risks and occupies a prominent place.

It is necessary to work out an effective system of using the tools recognized by the world banking community to minimize risks, given the possibility of their transfer from the bank to investors. The starting point in the development of the latest risk management tools of the bank should be the creation of a regulatory framework that will regulate this process.

It is necessary to improve the existing methodological framework and develop a new methodological framework for credit risk management of the bank, concentrating the advantages of existing assessment methods, create a single method of assessing the borrower's creditworthiness, not to mention a certain algorithm for banks to form credit procedures.

It is necessary to adopt the experience of foreign banks in credit risk management. The experience of foreign banks in developed countries, based on a detailed study of all credit procedures, multifactor analysis of the creditworthiness of potential borrowers.

Keywords: bank credit risk, risk assessment, risk minimization, methods